

אלו ואלו דברי אלוקים זי"ם

"Talmudic Post Modernism" - Musings on "Elu V'Elu"

ari.kahn@biu.ac.il

Rabbi Ari Kahn

1. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג עמוד ב

אמר רבי אבא, אמר שמואל, שלש שנים נחלקו בית - שמאי ובית - הלל, הללו אומרים, הלכה כמותינו, והללו אומרים, הלכה כמותינו, יצתה בת - קול ואמרה להם, אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כדברי בית - הלל. וכי מאחר דאלו ואלו דברי אלהים חיים הן, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנזחין ועלובין הו, ושונין דברייהם ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדברייהם,

2. ריטב"א על מסכת עירובין דף יג/ב

אלו ואלו דברי אלהים חיים שאלו רבני צרפת ז"ל האיך אפשר שיהו אלו ואלו דברי אלהים חיים וזה אוסר וזה מתיר ותרצו כי כשעלה משה למרום לקבל התורה הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר ושאל להקב"ה על זה ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור ויהיה הכרעה כמותם ונכון הוא לפי הדרש ובדרך האמת יש טעם סוד בדבר:

3. מדרש תהלים בובר מזמור יב ד"ה ז אמרות ה'

אמר ר' ינאי לא ניתנה דברי תורה חתיכין, אלא על כל דבור שהיה אומר הקב"ה למשה היה אומר מ"ט פנים טהור, ומ"ט פנים טמא, אמר לפניו רבונו של עולם עד מתי נעמוד על בירורו של דבר, אמר ליה אחרי רבים להטות, רבו המטמאין טמא, רבו המטהרין טהור, ר' אבהו בשם ר' יונתן אמר תלמיד וותיק היה לו לר' עקיבא, ור' מאיר שמו, והיה מטהר את השרץ מן התורה במ"ט פנים טהור, ובמ"ט פנים טמא.

4. תוספות רבינו פרץ עירובין יג:

אלו ואלו דברי אלהים חיים. ואם תאמר גבי איסור והיתר היכי שייך לומר אילו ואילו דברי אלהים חיים, אם הוא אסור אינו מותר ואם הוא מותר אינו אסור. ואומר מרבינו פרץ נ"ע דמצא בתוספות הר"ר יחיאל דאיתא במדרש דהקדוש ברוך הוא שגאה התורה למשה בארבעים ותשעה פנים מותר ובארבעים ותשעה פנים אסור, אמר משה להקדוש ברוך הוא מה אעשה? אמר ליה הקדוש ברוך הוא הלך אחר רוב חכמי הדור אם רוב חכמי הדור מסכימים להיתר יהא מותר. ומכל מקום קשה ממעשים שכבר היו, כגון ממזבח דחד מוכח מקרא דהיה ששים וחד מוכח מקרא דהיה עשרים, והתם היכי שייך לומר אילו ואילו דברי אלהים חיים, דהא ליכא למימר הלך אחר רוב חכמי הדור, דהא לא היה אלא בחד ענינא. ויש לומר דגם כולהו לא היה אלא בחד ענינא, אלא חד מוכח מקרא דבדין היה לו להיות הכי וחד מוכח מקרא דבדין היה לו להיות הכי, והא דקאמר אילו ואילו דברי אלהים חיים, פירוש דמתוך הפסוקים יש משמעות למידרש כמר וכמר, אבל ודאי לא היה אלא בענין אחד.

5. רש"י מסכת כתובות דף נז עמוד א

הא קמ"ל - דהיכא דאשכחן אמוראי דפליגי אהדדי כל חד אליבא דנפשיה ותרי אמוראי אחריני דפליגי בפלוגתא דהנך אמוראי ואית לן לפרושי מילתא בתרי לישני חדא מינייהו מיפלגי תרי אמוראי אליבא דנפשייהו שכל אחד אומר סברא שלו כגון רבי יוחנן ורבי יהושע ואינך תרי אמוראי [אליבא דחד] לא מיפלגי אלא אמרי חדא מלתא וחדא מן לישנא מיפלגי תרי אמוראי אליבא דחד כגון רב דימי ורבין ומשווא מלתא דתרי אמוראי קמאי חדא מלתא שבקינן ההיא לישנא דמיפלגי תרי אמוראי אליבא דחד ונקטינן ההיא דמיפלגי תרי אמוראי אליבא דנפשייהו דכי פליגי תרי אליבא דחד מר אמר הכי אמר פלוני ומר אמר הכי אמר פלוני חד מינייהו משקר אבל כי פליגי תרי אמוראי בדין או באיסור והיתר כל חד אמר הכי מיסתבר טעמא אין כאן שקר כל חד וחד סברא דידיה קאמר מר יהיב טעמא להיתירא ומר יהיב טעמא לאיסורא מר מדמי מילתא למילתא הכי ומר מדמי ליה בענינא אחרינא ואיכא למימר אלו ואלו דברי אלהים חיים הם זימנין דשייך האי טעמא וזימנין דשייך האי טעמא שהטעם מתהפך לפי שינוי הדברים בשינוי מועט.

6. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת סנהדרין פרק ד:א דף כא:א

אמר רבי ינאי אילו ניתנה התורה תתוכה לא היתה לרגל עמידה מה טעם וינדבר ה' אל משה אמר לפניו, רבונו של עולם הודיעני היאך היא ההלכה. אמר לו (שמות כג, ב) אחר רבים להטות! רבו המזכין זכו, רבו המזייבין חייבו פדי שתתה התורה נדרשת מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור מיניין? (שיר השירים ב, ד) ודגל"ו. וכן הוא אומר (תהלים יב, ז)

אמרות ה' אמרות טהרות כסף צרוף בעליל לארץ מזקק שבעתים. ואומר (שיר השירים א, ד) מישרים אהבוך.

7. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת סנהדרין פרק ד:א דף כא:א

פיצד דנין השרץ? אמר רבי ינאי, ... אמר רבי, תלמיד וותיק היה לר"מ והיה מטהר את השרץ ומטמאו מאה פעמים. אמרין ההוא תלמידא לא הנה ידע מורייה לא ידע להורות אלא סתם היה מפלפל אמר ר' יעקב בר דסאי, דהוא תלמידא קטוע מטורא דסיני הוה.

8. תלמוד ירושלמי פאה פרק ב דף יז עמוד א/ה"ד

רבי יהושע בן לוי אמר ... מקרא משנה תלמוד ואגדה, אפילו מה שתלמיד וותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה בסיני. מה טעם? יש דבר שיאמר [קהלת א:י] ראה זה חדש הוא וגו' משיבו חבירו ואומר לו, כבר היה לעלמים.

9. תלמוד ירושלמי יבמות פרק א:ו דף ג עמוד ב/ה"ו

אף על פי שנתקלקו בית שמאי ובית הלל בצרות ובאחיות ובגט ישן ובספק אשת איש ובמקדש בשנה פרוטה ומהגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל, ולא בית הלל מב"ש, אלא נוהגין באמת ובשלוש, שנאמר (זכריה ח) והאמת והשלום אהבו. ממזרות בנתיים ואת אמר הכין? הוה עבידא קידש הראשון בשנה פרוטה והשני בדינר על דעתיה דבית שמאי מקודשת לשני והנולד ממזר מן הראשון על דעתיה דבית הלל מקודשת לראשון והנולד ממזר מן השני. ר' יעקב בר אבא בשם ר' יוחנן, מודין ב"ש לבית הלל לחומרין מעתה, בית שמאי ישאו נשים מבית הלל, דאינון מודיי להון שהרי הם מודים להם ובית הלל לא ישאו נשים מבית שמאי, דלית אינון מודיי להון רבי הילא בשם ר' יוחנן, אילו נאלו פהלקה היו עושין כל המחלוקת היתה בבית המדרש, אבל הלכה למעשה נהגו לחומרא שלא יעברו על דברי חביריהם. אם פהלקה היו עושין, בךא תנינן שלחו להן ב"ש ופחתוהי שב"ש אומרים עד שיפחות את רובה אמר רבי יוסי בי רבי בון, עד שלא בא מעשה אצל בית הלל היו בית שמאי נוהגין בו משבא מעשה אצל בית הלל לא היו בית שמאי נוהגין בו אמר ר' אבמרי יאות מה תנינן מובן מה ששמע שם במשנה טימאו טהרות למפרע, לא מיפן ולהבא. רבי יוסי בי רבי בון אמר, רב ושמואל חד אמר אלו נאלו פהלקה היו עושין היינו כב"ה, וב"ש החמירו על עצמם וחד אמר אלו פהילכתן ואלו פהילכתן ממזרות בנתיים ואת אמר הכין? המקום משמר ולא אירע מעשה מעולם פהדא דתני פל הרוצה להחמיר על עצמו לנהוג כחומרי בית שמאי וכחומרי בית הלל על זה נאמר (קהלת ב) והפסיל בחושך הולך. פקולי אלו נאלו נקרא רשע. אלא או פדברי בית שמאי פקוליהם וכחומריהם או פדברי בית הלל פקוליהם וכחומריהם. הדא דתימר עד שלא יצאת בת קול אכל משיצאת בת קול לעולם הלכה פדברי ב"ה. וכל העובר על דברי בית הלל סייב מיתה תני, יצאתה בת קול ואמרה אלו נאלו דברי אלהים סיים הם אכל הלכה פבית הלל לעולם באיכן יצאת בת קול? רב ביבי בשם רבי יוחנן אמר ביבנה יצאת בת קול.

10. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף יד עמוד א

בית שמאי מחדדי טפי.

11. ספר תורת חיים על עירובין דף יג/ב

הללו אומרים הלכה כמותינו וכו'. משום דקיימא לן כל היכא דפליגי תרי תנאי וחד מינייהו גדול מאידך בחכמה או במנין הולכין אחריו כדאיתא בפ"ק דע"א וכאן היה האחד גדול בחכמה והאחד גדול במנין דבית הלל רובא הוי ובית שמאי חריפי טפי לכך הללו אומרים הלכה כמותינו כו':

12. מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק ג

[והעמידו תלמידים הרבה] שבית שמאי אומרים אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו וכן אבות ועשיר ובית הלל אומרים לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרבו לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים:

13. מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק ד

והעמידו תלמידים הרבה. בית שמאי אומרים אין שונין אלא לכשרים לבני אבות ולבני בני אבות ובית הלל אומרים לכל אדם.

14. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כז עמוד א

תנא, אותו היום סלקוהו לשומר הפתח, ונתנה רשות לתלמידים ליפנס, שהיה רבן גמליאל מכריזו ואומר, כל תלמיד שאין תוכו כפרו לא יפנס לבית המדרש. ההוא יומא אתנספו כמה ספסלי. (אמר רבי יוחנן, פליגי בה אבא יוסף בר יוסתאי ורבנן, חד אמר, אתנספו ארבע מאה ספסלי, וחד אמר, שבע מאה ספסלי. הנה קא חלשא דעתיה דרבן

גמליאל. אמר, דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל. אחזו ליה בקלמא, חצבי חיורי, דמליין קיטמא. וקלא היא, אלא ליתובי דעמיה הוא דאחזו ליה.

15. תלמוד בבלי מסכת יומא דף לה עמוד ב

תנו רבנן, עני, ועשיר, ורשע, באין לדין. לעני אומרים לו, מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר, עני הנה, וטרוד במזונותי, אומרים לו, כלום עני היית יותר מהלל?! אמרו עליו על הלל הנקן, שבכל יום ויום הנה עושה ומשפך בטרפעיך; חציו הנה נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא להשתפר, ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס. עלה ונתלה, וישב על פי ארבה, כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו, אותו היום ערב שבת הנה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים, פיון שעלה עמוד השחר, אמר לו שמעיה לאבטליון, אבטליון אחי, בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום מענן הוא? הציצו עיניהם וראו דמות אדם בארבה, עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג, פרקוהו, והרחיצוהו, וסיכוהו, והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו, ראוי זה לחלל עליו את השבת.

16. ריקאנטי שמות פרק כ פסוק א

וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר [כ', א']. אמרו רז"ל במסכת חגיגה [ג' ע"ב] בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטהרין והללו מטמאין, והללו מכשירין והללו פוסלין, הללו מתירין והללו אוסרין, שמא יאמר אדם היאך אני למד מעתה, תלמוד לומר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר, כולן אב אחד נתנן פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא. ואמרו [עירובין י"ג ע"ב] תלמיד אחד היה לו לרבי מאיר שהיה מטהר את השרץ במ"ט פנים. כל זה הוא כי כדיבור אשר נאמר עליו [דברים ה', י"ט] קול גדול ולא יסף, היו בו כל הפנים המשתנים והמתהפכים לטמא וטהור לאסור ומותר לפסול וכשר, כי לא יתכן להאמין שהיה הקול שהוא חסר כלום, ולכך בגודל הקול היו הדברים מתהפכין מכל צד זה לעומת זה, וכל אחד ואחד מן החכמים קבל את שלו, כי לא הנביאים בלבד קבלו מהר סיני אלא אף כל החכמים העומדים בכל דור ודור, כי כל אחד קבל את שלו שנאמר [שם ה', י"ט] את הדברים האלה דבר י"י אל כל קהלכם, ועל הענין הזה אמר [עירובין שם] אלו ואלו דברי אלהים חיים הם, כי אם היה אחד מהם טועה בקבלתו לא היה אומר כך, ואלו הם שבעים פנים שיש לתורה המתהפכין לכל צד, כי נחלק הקול ההוא לע' ענפים כאשר ביארנו. ובמדרש תלים אמרו ...

17. ים של שלמה מסכת בבא קמא הקדמה

והמקובלים כתבו טעם לדבר, לפי שכל הנשמות היו בהר סיני, וקיבלו דרך מ"ט צינורות. והן שבעה פעמים שבעה, מזוקק שבעתיים. והן הקולות אשר שמעו וגם ראו. וכל ישראל רואים את הקולות הן הדיעות המתחלקות בצינור. כל אחד ראה דרך צינור שלו לפי השגתו. וקבל כפי כח (נשמת עליונו) [נשמתו העליונה], לרוב עילוייה. או פחיתותה, זה רחוק מזה. עד שאחד יגיע לטהור. והשני יגיע לקצה האחרון לטמא. והשלישי לאמצעות, רחוק מן הקצוות והכל אמת והבן. ולכן אמר החכם, מאחר שדברי החכמים האמתיים כולם דברי אלהים חיים, אפילו במחלוקתם. קל וחומר בהשוותם יחד.

18. ספר השל"ה הקדוש - תולדות אדם - בית חכמה (תליתאה)

וענין נותן התורה. באמת השם יתברך כבר נתנה, אבל עדין נותן התורה' ולא יפסק. ודבר זה צריך באור רחב. הפסוק אמר (דברים ה, יט) 'את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף'. פרש רש"י, 'ולא יסף', מתרגמינו 'ולא פסק', כי קולו חזק וקיים לעולם. דבר אחר 'ולא יסף', ולא הוסיף להראות באותו פמפי, עד פאן לשונו. יש בזה הענין סוד פמוס, והשני פרושים כלם הם אמת. ענין 'לא יסף', 'לא הוסיף', הוא מצות דרבנן וחקמתן, הן וסיגיהן, עדין לא נצטוו מפי הגבורה, וענין 'לא פסק', פרוש שאף זה לא פסק מהקול ההוא, כי הנה כלול בקול ההוא בכת. אבל לכל זמן ועת, לא הגיע עדין עת שיצא מפת אל הפעל, כי הנה הדבר תלוי לפי התעוררות הפחיתונים, ולפי מהותם ואיכותם, ולפי מדרגות הנשמות שבכל דור ודור. ואז הוסיפו החכמים להתעורר [מן] הפחיתון ויצא לפעל בזמנו ובעתו, לא חס ושלום שחדשו חכמים מדעתם, רק כוונת דעת עליון. ונשמתם שעמדו בהר סיני, כי היו במעמד ההוא כל הנשמות, קבלו כן, שמצד בחינת נשמתם ודורם, אז הדבר ההוא מתקן ומקבל, והוא מפי הגבורה. רמז לדבר, 'מדרבנן' עולה 'מפי גבורה'... ולא כל הנביאים בלבד קבלו מסיני גבואתם, אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור, כל אחד ואחד קבל את שלו מסיני. וכן הוא אמר (דברים ה, יט) 'את כל הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם קול גדול ולא יסף'.

הנה בארו כל מה שחזשו החכמים בכל הדורות, קבלו מסיני מן הקול ההוא, ולא הנה כפי שכלם וחקירתם. ולהיות כן האמת, צננו בתורתו על ידי נביאו נאמן ביתו (שם יז, יא) 'על פי התורה אשר יורו ועל המשפט אשר יאמרו לה תעשה, לא תסור מן הדבר אשר יגידו לה ימין ושמאל'. וחיב מיתה למי שלא ישמע אליהם, לפי שקולם הוא הקול הגדול ההוא אשר לא יסף. ואמר (שם שם, יב) 'האיש אשר יעשה כדון לבלתי שמע אל הפה וגו' או אל השפט ומת האיש ההוא'. ובירושלמי דפאה (פ"ב ה"ו) אמרו, אפלו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו, נאמר למשה מסיני. מזה מבאר, שכל דברי חכמים שבכל דור ודור, ומה שמחזשים, וכל פלפולם, הוא מסיני, ולא שכל אנושי רק שכל אלהי, רק שהם הוציאו מפתח אל הפעל:

19. תוספות רי"ד מסכת עירובין פרק א - מבוי שהוא גבוה [דף ב עמוד א]

[דף יג עמוד א] ושני דבריהן ודברי ב"ש פ' היו שני הטענות והתשובות שהי' אומר להן ב"ש ומדקדקין בהן ומתוך שמדקדקין בראיותיהן ובראיות של ב"ש עומדין על בורי' של דבר ומכוונין אליבא דהילכתא אבל ב"ש לא הי' משגיחין בדברי ב"ה לדקדק בהן ומתוך כך לא עמדו על בורי' של דבר שלא הי' נראין להן אלא דבריהן: [מהדות"נ]

20. דף על הדף חגיגה דף יד עמוד א

פעם נזדמנו החפץ חיים והגאון ר' חיים סלוביצ'יק לפונדק אחד. הועלתה לפניהם השאלה: ידוע מה שאמרו חז"ל שששת סדרי המשנה שנסדרו על ידי רבנו הקדוש מהוים רק חלק קטן מכל המשניות שהיו לפניו, וכך כתב רב האי גאון (שערי תשובה מהגאונים): "דע מימות משה רבנו עד הלל הזקן היו שש מאות סדרי משנה כמו שנתנו למשה מסיני, ומן הלל ואילך נתמעט ונתמסכן העולם וחלשה כבודה של תורה, ולא תקנו מהלל ושמאי אלא ששה סדרים בלבד... ומהלל עד רבי נתן ש"א שנה והן הן סוף משנה". מעתה, מה נשנה בכל אותן המשניות הרבות שלא סדר רבנו הקדוש במשניותיו?

מביע החפץ חיים את דעתו, שכל מה שנתבאר ונתפרש על ידי חכמי התלמוד, הגאונים הראשונים, עד האחרון שבאחרונים, כל זה חושף לפנינו את כל מה שנשנה קודם חיבור המשנה. חכמי הדורות, בעמלם הרב וביגיעתם המתמידה, הצליחו להחזיר עטרה ליושנה. הם חקרו ודרשו, דנו מן הכלל על הפרט ומן הפרט על הכלל, נתחו ובחנו כל חלק וחלק, בנו וסדרו, סתרו ובנו, עד שנתגלה ונתחוויר להם הכל וכך הוחזרה האבדה. מעין זה כתב הגר"ח מוולוז'ין בהקדמתו ל"שנות אליהו": "וברוח ה' אשר דבר בו - ברבנו הקדוש - כלל במ - בששת סדרי המשנה - כל הת"ר סדרי משנה ששנו דורות הראשונים וכל הברייתות והתוספות, ליכא מידי מינייהו דלא רמיזי במתניתן".

נענה הגר"ח, שלפי דעתו ישנו הבדל יסודי בין דברי חכמינו ז"ל שנקבעו בתלמוד לבין דברי החכמים שבאו אחריהם. חשיבותם ועדיפותם של חכמי התלמוד מוגדרת בזה, שביחס לדבריהם נאמר הכלל היסודי: "אלו ואלו דברי אלקים חיים", בעוד שביחס לדבריהם של הגאונים, הראשונים והאחרונים, אין כלל זה קיים. כשם שישנה הגדרה שונה ועדיפה לדברי תורה כלפי דברי קבלה ולתורה שבכתב כלפי תורה שבעל פה, כך ישנה הגדרה אחרת לדברי חכמי התלמוד כלפי החכמים שבאו אחריהם.